

izgubil sorazmerja med značaji. Njegova prirojena poštenost mu ne dovoljuje, da bi opisal eno samo — pozitivno ali negativno — plat značajev ali tolmačil dogodke iz enega samega zornega kota. Prav tako se nikoli ne spušča — če smemo uporabljati glasbeno izrazoslovje — v *fortissimo*. Njegovi toni so vedno umirjeni, kot je umirjeno življenje, če ga opazujemo od blizu. Toda pod to umirjenostjo je jasno slutiti napeto dramatičnost podtalnega življenjskega toka, ki odnaša s seboj proti iracionalnemu koncu vse upe, vsa razočaranja, vse vesele in praznične trenutke, iz katerih je sestavljen. Zunanji dogodki postanejo tako skoraj nepomembni, vsekakor neodločilni. Važno je samo življenje, ki gre svojo pot preko vseh ovir in vseh tragedij in se ne ustavi niti ob grobovih padlih. V tem Tomizzovem pojmovanju življenja moramo videti zelo pozitivno noto, ki ga skoraj avtomatično postavlja izven subjektivnega območja italijanske književnosti in ga približuje tistim načelom resnično sodobne umetnosti, ki bi morala, kot pravi Quasimodo, končno premagati v sebi zadnje romantične krče in obrniti svojo pozornost na bližnjega in družbo.

Tomizzova pripovedna tehnika je torej mnogo več kot posrečeno izrazno sredstvo. Je v resnici idealen medij med njegovo vzgojo in naravo na eni strani in resnično občuteno ljubeznijo do zemlje in kulture na drugi. *Materada* ni zato samo dolg, ki ga je pisatelj hotel plačati domači grudi, ampak pravo literarno delo, ki prinaša v sodobno italijansko književnost zelo zanimivo pripovedno komponento.

V italijanskem kulturnem svetu je bil Tomizzov prvenec zelo dobro sprejet. To je mladega avtorja spodbudilo, da je takoj napisal nov roman, ki bo najbrž izšel še letos, ker že dolgo čaka, da pride na vrsto v Mondadorijevo tiskarno. Napisal pa je tudi odrsko delo, s katerim bo Novo gledališče iz Trsta po vsej verjetnosti gostovalo v Ljubljani na začetku prihodnje sezone. Prebrali smo v rokopisu prav tako novi roman kot dramo in lahko rečemo, da Tomizza ne bo razočaral svojih prvih navdušenih bravcev. Njegova razvojna pot je pravilna in mu bo brez dvoma prinesla še mnogo zadoščenja.

Josip Tavčar

RAZGOVORI

MOŽNOSTI IN OKVIRI

Ivan Bratko

VES SVET NI LE PREBUJEN, AMPAK TUDI KULTURNEJŠI *

V zadnjem času se v Sloveniji in v Jugoslaviji vrstijo javne diskusije o zabavnih ilustriranih tednikih, o razvedrilu mladine, o domačem filmu, o založništvu itd. Diskusije o založništvu so kar stalne, manj je razprav o dnevnem tisku in radiu, čeravno je znano, da so vsa ta področja v podobnih težavah. Skrbna analiza sedanjega stanja, kvalitete in količine na teh področjih in izdelava okvirnih načrtov njihovega razvoja je naloga družbenih organizacij in organov, ki se ukvarjajo s to problematiko.

* Predavanje na RTV Ljubljana maja 1962.

Dotaknimo se najprej tega, kako so naša sredstva informacij, vzgoje, izobrazbe in kulture *razširjena*? Pri tem seveda ne zadoščajo primerjave s stanjem v stari Jugoslaviji. Take primerjave so bile aktualne pred leti. Naš splošni razvoj je daleč presegel pogoje in potrebe polkolonialne dežele v zaostalem svetu med dvema vojnama. Tudi govorice o tem, kako je Slovenija kulturna in napredna v primerjavi z ostalo Jugoslavijo, spadajo več ali manj v ropotarnico. Te razlike, nekoč res pomembne, so se danes močno zmanjšale ali pa jih celo ni več. Močno je napredovala Slovenija, še mnogo bolj pa vsa država.

Aktualna orientacijska primerjava, ki nam je potrebna, je primerjava s svetom, z zahodom in z vzhodom, z Azijo, Zahodno Evropo, Poljsko, Sovjetsko zvezo.

Pričnimo najprej s *sredstvi informacij*. Po podatkih UNESCO pride danes dnevni list na vsakega desetega človeka na svetu, radijski sprejemnik na vsakega osmega in televizor na vsakega tridesetega človeka. To so številke, o katerih se nam med obema vojnama še sanjalo ni. Skokoviti so porasti po zadnji vojni! Pričakovati je, da so tudi v bližnji bodočnosti nezajezljivi, zlasti, če se človeštvo dvigne iz ozračja hladne vojne.

Ta mogočna sredstva so žal nakopičena neenakomerno. V Evropi in v Severni Ameriki je vsega 67 % dnevnikov, radijskih in TV sprejemnikov in kinematografov. V Aziji, Afriki in Južni Ameriki, kjer živi večina človeštva, pa vsega 17 %. V Angliji pride en dnevnik na vsakega drugega človeka; *Fleet street* skrbi torej za najbolj gosto časopisno mrežo na svetu.

Jugoslavija je po teh podatkih pod svetovnimi povprečji. Pri nas pride en dnevnik na vsakega osemnajstega človeka, čeravno smo tu najbolj napredovali. Slovenija je na ravni svetovnih povprečij.

Podobno podobo kažejo knjige. Medtem ko so povprečja v najrazvitejših deželah po pet knjig, je v Jugoslaviji po ena knjiga in četrť na prebivalca na leto, v Sloveniji pa dve knjigi.

Pomembne so naše krivulje naraščanja in upadanja v zadnjih letih. Upada ali stagnira dnevni tisk in knjiga, kar je sledilo porastu cen, pa tudi drugim faktorjem, n. pr. smotrnejšemu izboru knjižnih programov, kar je sicer zmanjšalo proizvodnjo, a dvignilo prodajo.

Ta celotni kompleks bo reševala naša družba v prihodnjih letih. Gre za različne sestavine: za sodobnejšo tehnično bazo, za večjo prilagoditev vsebine informacij in knjižnih izdaj novim potrebam socialistične družbe, za to, kako bo vse to financirano in kakšne bodo cene, za nove redakcijske in tehnične kadre in podobno. Za vse bo potreben dolgoročen načrt, ki bo zajel investicije, financiranje in šolanje kadrov, če ne bomo hoteli, da se bodo stvari razvijale samohotno.

Močna spodbuda je v tem, da se je pri nas okrepila *poslovnost*. V letih 1950—1962 tiskamo manj knjig kot v času 1946—1950, toda izbor je smotrnejši. Manj tiskamo za skladišča, več za realizirano potrošnjo. V resnici torej napredujemo hitreje kot kažejo številke. Visoke številke preteklih let so bile deloma fiktivne. Novi sistem v letih 1960—1962 je razkril stare, nakopičene slabosti, podobno kot v času naše prve velike gospodarske preorientacije po letu 1948. Stvari se kažejo v pravi luči. Vse bolj je očitno, kaj v resnici podpiramo in kaj se samo vzdržuje. *Komercializacija*, ki računa s cilji naše družbe, bo pripomogla

k resnično smotrnemu finansiranju samo tistega, kar nam je za razvoj neogibno potrebno.

Sistem poslovnosti še ni dosledno izveden. Finansiranje pomembnejših knjižnih izdaj se često ne ujema s karakterjem te vrste blaga in z njegovim realnim koeficientom obračanja. To bi močno pocenilo knjigo.

Naj bom konkreten. Pri beograjski »Prosveti« tiskajo zdaj Tolstojev »Vojno in mir« v 10.000 izvodih po ceni 3.600 dinarjev. To jim obremenjuje 15 milijonov obratnih sredstev. Če bi pa tiskali 20.000 izvodov, bi bila cena knjige okrog 1.500 din, samo da bi jo prodajali šest do sedem let. Zakaj so se odločili za slabšo pot proti vsem pokazateljem poslovnega in kulturnega računa? Višja naklada bi jim odtegnila 10 milijonov novih obratnih sredstev. Diapazon celotne dejavnosti bi se zmanjšal. Strogo namenskega kredita, ki bi se odplačeval skladno s prodajo, pa niso dobili. Mislim, da taki orehi v prihodnosti ne bodo nezlomljivi. Te vrste pomoč založništvu je najpomembnejša in temelji na čistem pogodbenem računu, pri katerem bi pridobili vsi: čitatelji, kupci, založnik in država.

Med sedma čuda sodobnosti sodi fantastični porast knjig, časopisov, TV in radijskih sprejemnikov. Vse to temelji na novi tehniki, ki nam daje novo žepno knjigo, likovne reprodukcije, bliskovite informacije, glasbene plošče vseh vrst, glasbene omare, barvne tedenske ilustrirane revije in še mnogo drugega. Moderne tiskarne so hitre in cenene, a njihove knjige in revije okusne. Razvile so se nove industrijske veje in uveljavile so se nove fotografske in druge tehnike. Naša tehnična sredstva so zaostala. Slovenija ima dobre tiskarske kadre. Združitev in modernizacija, ki je na vidiku, bo pomemben korak naprej.

Komercializacija, večja orientacija na poslovnost torej ni nekakšno biznis-menstvo, ki naj bi nas ogražalo. *Pomagala bo razbiti do kraja zaostale, ozke okvire*, ki so vklepali našo proizvodnjo knjig, časopisov, ilustriranih tednikov in vsega, kar naj posreduje znanje, izobrazbo, vzgojo, umetnost, znanost, šport, tehniko, razvedrilo, praktična napotila vseh vrst. Nekoč so kupovali knjige samo redki knjigoljubi in snobi. Časopise so čitali maloštevilni politiki in gospodarstveniki. Glasbo so gojili v zaprtih, ozkih krogih izbrancev. Kultura je bila privilegij, nedosegljiv za navadnega zemljana. Danes pride na vsakega osmega prebivalca tega planeta radijski sprejemnik. Kultura postaja na osnovi civilizacijskega razmaha in razmaha šolstva resnična last vedno večjega števila intelektualcev, pa tudi kvalificiranih delavcev in drugih delovnih ljudi. *Ves svet je prebujen politično in vse bolj in bolj tudi kulturno.*

Večja poslovnost terja, da se odločneje približamo kupcu, njegovemu nivoju in njegovim potrebam. S tem pa smo že pri drugi temi našega razpravljanja, *kakšna naj bo vsa ta nova kultura?* Kje so okviri in meje poslovnosti? Kdo bo čuval kvaliteto in razvijal vsebinsko bogastvo vsega tega, kar se pretaka po neštevilnih kanalih do poslednjega doma?

Bojazni, ki jih najčesteje slišimo, sta dve: prva je moralno politične narave, druga strokovne. Oglejmo si najprej strokovno.

Znano je, da je v svetu prišlo do raznih poenostavljanj in vulgarizacij, zlasti v filmu in v glasbi. Balzac ostane v žepni izdaji nepopačeni Balzac, čeprav se je pri nas našel nekdo, ki je pisal v *Delu*, da Andrić ni več pravi Andrić, če je v ceneni žepni izdaji. Drugačna pa je včasih usoda Chopinove etude, ki jo »prireldijo« za dobroidočo ploščo. Nezadovoljni smo bili s »prirelditelji« v narekovajih naše glasbene folklore. Z množično proizvodnjo plošč, ki

je šele pred nami, bodo z vsakim dnem nevarnejši razni »modernizatorji« v narekovajih.

Ko smo izdajali popularne priročnike o znanstvenem socializmu, smo opazili razna poenostavljanja. Siromašili so duha in ponarejali misel. Na zahodu je dokaj vulgarizatorjev, ki naj bi s svojim pisanjem kritično ovrgli znanstveni socializem, na vzhodu pa vulgarizatorjev, ki mislijo, da ga popularizirajo. Pri tem ne gre le za slabo strokovnost, temveč včasih tudi za družbeno politične namene. Vidimo, da bodo morali sodelovati v boju proti poenostavljalcem družbeno politični činitelji, strokovni ljudje in tisk.

V še večji meri je potrebno sodelovanje vseh treh, kadar gre za to, kakšen naj bo moralno politični karakter vsega tega, kar prinašajo žepne in druge knjige, plošče, filmi, TV ekrani, radijski valovi, barvne ilustracije in umetniške reprodukcije. Skrajnosti sta dve. Prva je akademsko vzvišena. Zanj knjiga ni knjiga, če nima trdih platnic. Razlik v stopnji izobrazbe in v kupni moči kulturni snob sploh ne priznava. Živi še v »dobrih, zlatih časih«, ko je bilo gledališče njegov privilegij in ko še množice niso vdrele do širokih platen, na katerih zanj sploh ni možna prava umetnost. Druga skrajnost je ravnodušna in nima izostrenega posluha za starostno dobo poslušalstva in za veliki vzgojni karakter kulture. Pravzaprav bi lahko rekli, da obe skrajnosti podcenjujeta družbeno moralni element. Kakšni elementi sestavljajo podobo množične kulture, če seveda izločimo strogo informativno službo in izobrazbo? Te sestavine so: materialna blaginja in njene potrebe, sreča in nesreča v življenju, prigode in domišljajski svet ter družbeno moralni položaji (odnos posameznik in družba, odnosi med narodi, resnica in svoboda). Razumljivo je, da je zlasti zadnja sestavina bistveno važna za našo družbo. V deželah, kjer pride en dnevnik ali radioaparat na tri ljudi, opazamo mnogo malodušja, pesimizma, dezorientiranosti in nezadovoljstva z življenjem. Vsa množica kulturnih sredstev torej ne uspeva osrečiti človeka. To je v zvezi z njegovim položajem in s perspektivo, ki mu jo ta družba odkriva. Bistvena je vsebina, njena resnica ali njena zlaganost. Ta pa je odvisna od ciljev, ki si jih družba postavi. Tudi tod hodimo svoja pota, skladno z našimi družbenimi cilji in z našim pojmovanjem človeka.

NEGOTOVA POT ,OB ROBU‘

Naše založništvo je v sedemnajstih letih (1945—1962) prešlo najrazličnejše faze svojega lastnega in našega splošnega razvoja od administrativnega socialističnega upravljanja do vedno bolj razvitega družbenega upravljanja. V vsem tem času se je neprestano izpopolnjevalo in premagovalo začetne težave, saj gre skoraj izključno za novo, mlado založništvo socialistične družbe, ki se ni moglo izdatneje obogatiti s skromnimi pozitivnimi izkušnjami iz stare države. Prav tako ni moglo slepo po poteh založništva v socialističnih deželah na vzhodu ali v kapitalističnih na zahodu. Šli smo torej po samorastniški poti, več ali manj skladno s splošno smerjo, možnostmi in potrebami naše družbe, hkrati pa se bogatili z izkušnjami založništva v svetu, ki je prav v tem razdobju doživelo nov razcvit in postalo prestižno vprašanje velikih in malih narodov, tudi slovenskega. Med drugim je napredek v vedno večji smotrnosti in načrtnosti v izdajah v Sloveniji in v vsej državi. Naj navedem nekatere primere takega načrtnega izdajanja v Sloveniji:

celit rane telesa in duha. Spoznanje, da je domnevno varno zavetje v resnici le novo bojišče, jih ni prizadelo toliko kot pa občutek, da stari naseljenci kljub vsemu priznanju, ki ga dajejo njihovemu trpljenju in žrtvam šestih milijonov, vendarle zanje nimajo pravega razumevanja. Duh aktivnosti in privajenost orožju sta bila tako močna črta v značaju pripadnikov Jišuva, da so stari naseljenci ob misli na evropsko katastrofo občutili zadrego, da so se spraševali, kako se je to moglo zgoditi brez resnega odpora; smisel pasivnega, čeprav heroičnega trpljenja jim ni bil več pojmljiv. V katastrofi so videli predvsem potrdilo za pravilnost poti, ki so jo ubrali sami ali pa njihovi očetje; v zaverovanosti vase in v svoje pionirske probleme in vojaške dosežke so podcenjevali tisti pretres svetovnega demokratičnega mnenja zaradi uničevanja Židov v Evropi, ki je bil eden izmed odločilnih povodov za sklep OZN o ustanovitvi židovske države. Eichmannov proces zato ni bil le pravni obračun z nacističnim genocidom, ampak je veliko pomenil tudi za boljše razumevanje problemov preživelih žrtev tega genocida v Izraelu samem. Značilno je, da so prav v tem času v prosvetnih organih začeli bolj razmišljati, kako organsko vključiti poglavje evropske katastrofe v razlago zgodovine židovskega gibanja in države.

Kljub novim očitnim razlikam v etničnem poreklu in moralnopolitičnem izročilu pa so se vsi evropski Židje (evropski v kulturnem in ne zemljepisnem smislu, zato štejejo k njim tudi ameriške, avstralske, v Jišuvu rojene itd.) začeli čutiti kot večja interesna celota, ko so se skoraj nepričakovano zavedli dejstva, da jih bodo Židje iz azijskih in afriških držav kmalu številčno presegli. Značilno je, da najdemo v sodobnih statistikah, izdelanih v Izraelu, kadar je govora o izvoru prebivalstva, ne toliko delitev po posameznih deželah izvora, marveč največkrat delitev v dve veliki skupini: evropsko in orientalsko.

(Konec prihodujič)

RAZGOVORI

MOŽNOSTI IN OKVIRI

Ivan Bratko

(Nadaljevanje)

PREMAGOVANJE ZAMUDNISTVA IN NOVO NAPREDOVANJE

Nekoč pred revolucijo smo govorili o tradicionalnem slovenskem zamudništvu, pri čemer smo imeli v mislih to, da smo zamujali zgodovinske priložnosti za velika dejanja, zlasti za osvoboditev in združitev. Dandanes je vsebina tega pojma, če mu hočemo ohraniti neko stvarno jedro, popolnoma drugačna. Težišče se je premaknilo s političnega in družbenoekonomskega na druga področja, tudi na kulturno življenje in v svet knjige. Gre torej za konkretna, nova vprašanja in ne za staro splošno tožbo.

Na področju knjižne proizvodnje človeštvo po drugi svetovni vojni izredno napreduje. Najbolj civilizirane države, zlasti ZDA in ZSSR, redno ob-

javljajo v svojih tisočerihi periodičnih publikacijah vsako količkanj pomembnejšo strokovno razpravo iz katerega koli znanstvenega ali strokovnega področja z vseh koncev sveta. Mnogi zaostali, majhni, nekoč kolonialni narodi, ki niso imeli svoje lastne knjižne proizvodnje, ustanavljajo prve založbe. Žepne knjige, s katerimi so že pred desetletji prvi pričeli Francozi in nadaljevali Nemci z znanimi reklamkami, so doživele fantastično uporabo v anglosaškem svetu. *Penguins*, žepne knjige ene same angloameriške založbe, tiskajo letno v skupni nakladi 20 milijonov. Lepota mnogih likovnih edicij je dosegla tak nivo, da se mnogi sprašujejo: »Kam še više?« V taki tekmi je težko premagovati novo »zamučništvo« in se hkrati osvobajati starega. Če ne pride do vojne, bo napredek, ki je v zvezi z novimi grafičnimi tehnikami, s splošnim napredovanjem in z zdravo in nezdravo tekmo držav, še bolj nagel.

Je pa v vsej tej svetlobi tudi precej sence. Naj navedem samo politiko prevajanja, zlasti beletristike in mladinske književnosti. V Angliji je v povojni dobi povprečno vsaka dvajseta izdana knjiga prevod iz tuje književnosti, v Jugoslaviji pa vsaka deseta. Podobno kot v Angliji je v drugih velikih deželah. Kljub zblževanju sveta, ki je vidno ne le v ekonomiki, temveč tudi v kulturi, so še vedno zelo visoki, številni in težko prestopni, na zunaj komaj vidni blokovski kulturni zidovi. Pri tem ne gre samo za to, da bi se svet seznanil s kulturami majhnih narodov, kar je dvakrat težko, temveč tudi za to, da bi v večjem številu tiskali avtorje vodilnih in nevodilnih nacij iz nasprotujočih si blokov. Majhni narodi bodo vedno več prevajali kot veliki, ki imajo pač obsežnejšo kulturno dediščino, vendarle so sodobna nesorazmerja nenaravna in ovirajo bolj naglo duhovno zblževanje sveta. To zblževanje je sicer intenzivno na področjih odločilne tekme v razvoju tehnike in prirodnih znanosti, ni pa še daleč tako sistematično v družbenih znanostih, publicistiki in beletristiki. Često ga namenoma ovirajo. Kot je znano, pa se ravno humanistične težnje, ki se uveljavljajo prav v tem »svetu duhov«, odločilne za usodo sveta. Jugoslavija je po zaslugi svoje politične smeri integracijsko intenzivnejša. Malokatera dežela ima tako visok delež prevedenih del. Kljub trenutnim oscilacijam proti zahodu ali proti vzhodu so splošna razmerja v našem založništvu zadovoljiva. Ko smo razstavljali našo knjigo v Moskvi, so mnogi mladi ljudje z žalostjo na obrazu gledali naš pestri izbor prevodov iz sodobne svetovne literature. Marsičesa nimajo v domačih prevodih. »Smo mar slabši kot vi?« so se spraševali.

Po vsem tem, o čemer smo razpravljali, se ne bomo vključevali v splošno tekmo na vseh področjih. Sli bomo s časom, če bomo odkrivali in delali to, kar je najnujnejše in za kar so vznikle potrebe prav danes v izgradnji socialistične družbe. Če tega ne odkrivamo in v skladu s tem ne delujemo, smo zamučniki v novem času. Znajti se, afirmirati se, kjer je le mogoče, imeti za to okvirni načrt; osvoboditi se utvar megalomanstva, raznih ozkosti in gledanja, ki ne računa s tem, kaj finančno in strokovno zmoremo in česa ne zmoremo in kaj nam je za naš civilizacijski in kulturni napredek neobhodno. Pri tem nam lahko pomagajo izkušnje mnogih majhnih in srednjevelikih narodov, ki so v mnogočem v podobnem položaju, n. pr. skandinavskih, nekaterih narodov Sovjetske zveze in narodov ljudske demokracije (n. pr. poljskega ali češkega, ki sta se s svojo knjigo uveljavila v svetu pred nami; tradicija je pri njih močnejša, a sodobnost naša prednost). Morda bi bile najbolj po-

membne štiri, pet stvari, ki jih terja sodobna faza naše družbe in potrebe njenega razvoja v knjižni proizvodnji in trgovini s knjigo:

1. Povečati kvantiteto naše knjižne proizvodnje. Podatki o količinah po svetu, o katerih je bilo že govora, opozarjajo na to, da je naš knjižni trg šibek tudi v primerjavi z našim lastnim civilizacijskim razvojem in s potrebami izobrazbe visoko in srednje kvalificiranih kadrov in mladine.

2. Prevesti še nekatera standardna dela iz svetovne literature in intenzivneje prevajati najpomembnejša nova s področja filozofije, ekonomike, pedagogike, sociologije, tehnike in prirodnih znanosti, dela, brez katerih ni strokovnega in praktičnega napredovanja na raznih področjih. To je odvisno tudi od programov na naših visokih in strokovnih šolah in od vodilnih kadrov na teh šolah. Za razne poljudne, manjše leksikone in priročnike bi bil potreben dogovor med založbami v Sloveniji in razdelitev dela. To bi bila najbrž boljša rešitev kot nekakšen leksikografski zavod, saj so naše možnosti na tem področju relativno majhne.

3. Zagotoviti dovolj sodobne inozemske strokovne in znanstvene literature v tujih jezikih za potrebe strokovnjakov. To je spričo trenutne stiske v devizah hud problem; brez rešitve vsega tega pa si ne moremo zamisliti dela v naših inštitutih, v industriji in v strokovnih knjižnicah. V zadnjih letih smo tu bistveno napredovali. (Od leta 1953 dalje dobiva Slovenija za te namene letno okrog 80 milijonov deviznih dinarjev.)

4. Spodbujati domačo ustvarjalnost in pisanje na področjih, za katera imamo pogoje in potrebe. (Ni dvoma, da je eden izmed vzrokov naših trenutnih ekonomskih težav v tem, da je bilo na tem področju premalo znanstvenih analiz, tudi takih, ki bi služile neposredni praksi. Seveda vse te ekspertize in analize najbrž ne bi bile primerne za objavo, ampak za interno uporabo, ker gre pač tudi za vprašanje trga in naklade. Nekaj najkvalitetnejšega in najbolj pomembnega pa bi gotovo tiskali.)

5. Načrtno povezovanje in sodelovanje v slovenskih, jugoslovanskih in internacionalnih okvirih.

Ni treba naglašati, kolikšnega pomena je vse to za razvoj mlade generacije. Tudi svetovni knjižni razmah v mnogočem navezuje prav nanjo.

Sodelovanje med našimi založbami je v zadnjih desetih letih bistveno napredovalo, ne da bi bila pri tem okrnjena njihova lastna iniciativa in samostojnost. Uveljavile so se tudi nekatere stalne institucije tega sodelovanja, n. pr. internacionalni sejem knjige v Beogradu in *Povelja za životno delo*. Založbe so nastopale bodisi preko bivšega Združenja založniških podjetij FLRJ bodisi v koordinaciji na reprezentativnih razstavah naše knjige v Moskvi, Leningradu, Kijevu, Parizu in Bratislavi, na internacionalnih razstavah v New Yorku, Chicagu, Washingtonu in Varšavi ter na mnogih mednarodnih sejmih. Nekatere založbe so organizirale koprodukcijo pri izdajanju slikovnic, medicinskih knjig, izbranih del Iva Andrića, nekaterih slovarjev, zemljevidov itd. Združenje je dalo iniciativo za dolgoročne načrte nekaterih »založniških podvzetij«, n. pr. za izbrana dela jugoslovanskih klasikov. Naša uredbodaja in zakonodaja, ki se nanaša na to področje, je plod sodelovanja založb in njihovih predstavništev ter oblastvenih organov. Izmenjava knjižnih novosti, nakupovanje avtorizacij, meddržavne pogodbe o sodelovanju in pogodbe v okviru republik in mest itd. so zavzele obseg, o kakršnem se nam nekoč še sanjalo ni. To je bil tudi eden izmed pogojev za razmah založništva v FLRJ, ki je nesporen in tudi v svetu

priznan, kljub vsem slabostim. Možnosti so seveda še zelo velike, toda, kar je glavno, ves ta čas ni bil izgubljen, ustvarjeni so temelji za nov razmah takega sodelovanja v najrazličnejših oblikah in na vseh stopnjah, od republiških preko državnih do meddržavnih. Velja poudariti še to, da ti stiki in sodelovanje niso uradniško dirigirani, temveč plod prostovoljnega povezovanja, pri čemer je dovolj možnosti za iniciativo založb kot samostojnih kulturnih in poslovnih organizmov z delavskimi in založniškimi sveti.

Avtor razgovorov *Ob robu kulturne vsakdanjosti* pa ob vsem tem ne oziraje se na dejstva ocenjuje takole:

»Besedi koordinacija in kooperacija sta še zmeraj tako med slovenskimi založbami kakor med založniki po vsej Jugoslaviji pretežno okrasnega značaja — z njimi okrasimo po potrebi govore, članke, poročila, reklame ipd., medtem ko še zmeraj prevladuje *zaprtost založb vase* in ko je stvarno sodelovanje še zmeraj preskromno.« (Podčrtal I. B.)

V Jugoslaviji živijo majhni narodi. Civilizacijske, kulturne in velikostne razlike med njimi so pretežno mnogo manjše kot v nekaterih drugih mnogonacionalnih državah, kar je poleg drugega ugodna okolnost za hitrejši razvoj sožitja na višji stopnji in za enakopravnost. Skupno jim ni le to, da gradijo novi družbeni red, temveč tudi to, da svet še vedno ve zelo malo o njihovi kulturni podobi. Na razstavah na Sorboni v Parizu, v ZDA, v ZSSR in drugod je tamkajšnja kulturna javnost prvič videla veliko razstavo naše knjige in se je čudila našemu napredku. Počasi se razblinja trdoživi mit o zaostalih balkanskih deželah in o »sodu smodnika« v njih. Gre za to, da bi sistematično seznanjali svet z dosežki naše kulture in družbe vseh naših narodov. Imamo že vrsto publikacij v tujih jezikih, zlasti v edicijah »*Jugoslavijske*«. Tudi tu je storjen velik napredek. Mnoge izmed teh so propagandnega značaja, kar je na začetku naravno. Gre tudi za to, da damo svetu racionalno strnjene pregledne svoje zgodovine, umetnosti, glasbe, literature itd., skratka, da se uveljavimo tudi kot kulturni činitelj. Pri tem je treba računati z okusom, ki vlada po svetu, z dobrimi prijemi in s predsodki o nas. Neka velika založba v Londonu ni pokazala pravega interesa za kratek pregled naše glasbene zgodovine, zelo pa jih je zamikala biografija o Gallusu.

Seveda, premagovanje te in drugih vrst zamudništva se ne tiče samo založb in ni odvisno samo od njih, temveč od vse naše družbe, od njene kulturne in vzgojne politike, od sposobnosti in pripravljenosti visokokvalificiranih strokovnih kadrov, od finančne in tehnične pomoči. Založbe se vključujejo v ta proces kot poslovni in kulturni činitelj, ki naj prvenstveno *usklaja* ti dve prvini.

Premagovanje zamudništva, ki je zamotan proces, pa je samo ena stran te dejavnosti. Druga se nanaša na vse tisto v naši književnosti, znanosti, umetnosti in politiki, kar je na višini svetovnega napredovanja. Znano je, da so nekatera dela jugoslovanskih avtorjev s področja politike, pa tudi književnosti in znanosti imela izreden uspeh na domačem tržišču in po svetu. Vse je na tem, kakšna je kvaliteta, bogastvo vsebine in spretnost pisanja. V zadnjem času je knjiga Edvarda Kardelja *Socializem in vojna* doživela vrsto inozemskih izdaj. Rowohlt Verlag jo je tiskal v nakladi 150.000 izvodov. Naša družba in njen kompleksni, gospodarski, duhovni, družbeni in politični razvoj in naš aspekt svetovnih dogodkov spodbujajo tako dejavnost. Vsebinska dogajanja je nova. V svetu in doma pričakujejo od nas, da se jim čimbolj odpremo. Mnogo bosta

prispevali tudi spodbuda in spretnost založb, ki bi si s tem zagotovile večje število »bestsellerjev« v najboljšem smislu besede in pa kvalitetne edicije. Potem bi v manjši meri posegali po »bestsellerjih« po svetu ali pa se omejevali pretežno na grafične usluge inozemskemu trgu, kar je seveda oboje tudi priporočljivo. V kolikšni meri so bile založbe v Jugoslaviji na višini teh ustvarjalnih nalog in kakšne so bile njihove »založniške ideje«, to je stvar razgovora. Možnosti in potrebe govorijo o mnogočem neizkoriščenem. Marsikaj je storjenega. Činitelji pri vsem tem so bili tile: objektivne razmere, kulturna politika naše družbe, stanje naše inteligence in to, v kolikšni meri so se založbe znašle v zamotanem skupku možnosti in okvirov, tržišča in resnične kvalitete, tega, kar je nujno, in tega, kar lahko počaka itd.

(Konec prihodnjič)

MED KNJIGAMI

KNJIGA O HRASTOVLJAH

Zadnikarjeva knjiga, ki je izšla kot drugi zvezek zbirke *Spomeniški vodniki*,* je koristna in zanimiva monografija o eni izmed najbogatejših zakladnic srednjeveške umetnosti pri nas, nedavno restavrirani cerkvi v Hrastovljah v slovenski Istri. Cerkev je zidana v romanskem stilu z modifikacijami, za katere najde avtor paralele v Istri. Prvotna stavba je nastala v XII. stoletju. Njena bogato poslikana notranjščina pa datira iz leta 1490 in je delo slikarja Janeza iz Kastva. Pozneje je bila znotraj večkrat prebeljena, tako da so bile srednjeveške freske odkrite šele leta 1949, nakar se je pričelo dolgotrajno in naporno delo za njihovo restavracijo, ki ga je vodil Zavod za spomeniško varstvo LRS. O tej cerkvi obstaja sedaj že dokaj obširna literatura, tako da je tu citirana študija končni prikaz rezultatov dosedanjih raziskav. Knjižica je bogato ilustriрана in prikupne oblike.

Avtor dela posveča razumljivo glavno pozornost bogato poslikani notranjosti cerkve, razčleni posamezne slikarske motive in pri tem prikaže njihov zgodovinski nastanek ter poišče paralele v istodobnem stenskem slikarstvu Slovenije ali pa bližnjih obmejnih pokrajin. Velik del teh motivov je seveda verske narave: sveta Trojica, Marijino oznanjenje, Marijino kronanje, slike apostolov, svetnikov in svetnic in prerokov, dva prizora iz tradicije o svetih Treh kraljih in trije cikli slik, izmed katerih prikazuje prvi Kristusovo trpljenje, druga dva pa stvarjenje sveta (genezo) in življenje Adama in Eve. V zadnjem ciklu je sociološko zlasti zanimiva slika Adama in Eve pri delu, ki nehote spominja na pregovor, razširjen po vsej Evropi med puntarskimi kmeti že vsaj od XIV. stoletja dalje: Ko je Adam kopal in je Eva predla, kdo je bil takrat plemenitaš? (*When Adam delved and Eve span, who was then the gentleman?*) Bolj povesčne narave sta dve umetniško zgodovinsko zelo zanimivi tihožitji.

Prav posebno važna pa sta v hrastovski cerkvi dva elementa, ki ju dr. Zadnikar posebno skrbno obdela in primerno poudari njun pomen. Vendar bi ravno v teh dveh točkah želel avtorja v neki meri dopolniti. Predvsem gre tu za prikaz

* Dr. Marijan Zadnikar: *Hrastovlje*. Mladinska knjiga. Ljubljana 1962. 122 strani, z 8 barvnimi reprodukcijami in 81 fotografijami v črno-beli tehniki.

veka kot takega, da si takšna družba za svoje občilo izvoli jezik, ki jo po besedi in pisavi bolj osamlja od sveta kot katerikoli drug. A to je jezik, ki ga šteje za svojega, ki je istoveten z njenim nastankom, z njenim obstojem, z njenim obstankom.

Glavna uporabljena dela: S. N. Eisenstadt, *The absorption of immigrants*, London 1954. — *Between past and future, Essays and studies on aspects of immigrant absorption in Israel*, Jerusalem 1953 (zbornik). — R. Bachi, *Trends of population and labour force in Israel* v zborniku *The challenge of development*, Jerusalem, 1958. — *International Social Science Bulletin*, Cultural assimilation and tensions in Israel (posebna številka), Vol. VIII, No. 1, 1956, Unesco. — E. Katz in A. Zloczower, *Ethnic continuity in an Israeli town*, *Human relations*, Vol. 14, No. 4, 1961, London. — D. Weintraub in M. Lissak, *The absorption of North African immigrants in agricultural settlements in Israel*, *The Jewish Journal of Sociology*, Vol. III, No. 1. — *Ista dva*, *Some social aspects of agricultural settlements in Israel*, The Hebrew University, Jerusalem. — H. L. Shapiro, *Le peuple de la terre promise, Histoire biologique*, v zborniku *Le racisme devant la science*, Unesco, Paris 1960. — A. S. Super, *Absorption of immigrants*, Jerusalem 1961. — Ch. Rabin, *The revival of Hebrew*, Jerusalem 1953. — *Facts about Israel 1961*, Ministry of Foreign Affairs, Jerusalem. — *The Government Yearbook 1961—1962*, Jerusalem.

RAZGOVORI

MOZNOSTI IN OKVIRI

Ivan Bratko

(Nadaljevanje)

Prihodnost knjige

Med činitelji, ki so v zadnjih desetletjih privedli do tega, da je pomen knjige močno narasel, bi lahko navedli zlasti tele:

1. gigantsko industrializacijo, ki je zajela ves svet; rastočo potrebo po strokovnih kadrih in po vedno bolj kvalificirani delovni sili; vedno več *prostega časa*, ki ga prinaša skrajšani delovnik, kar omogoča tudi delovnemu človeku, da se posveti knjigi;

2. silen razvoj šolstva vseh kategorij in stopenj;

3. družbeno politične spremembe v vrsti dežel, ki so odprle pot socialističnemu razvoju in razvoju nacionalno neodvisnih držav.

Knjiga napreduje z roko v roki z radiom, filmom, tiskom, z magazini in — v zadnjem desetletju — s televizijo. Mnogi so zatrjevali, da bodo ta sredstva množične kulture zasenčila pomen knjige. Medtem ko poslušas radio ali gledaš v televizijski ekran, ne moreš brati! V nekaterih razvitejših deželah poslušajo radio povprečno po tri ure na dan. Toda končni učinek vsega tega pohoda modernih posrednikov kulture je vendarle ugoden tudi za najčastitljivejšega in najstarejšega izmed njih — za knjigo. Ko so po televizijskih večernih šolah v ZDA razpravljali o ruski literarni klasiki, je bila posledica ta, da je močno poraslo povpraševanje po ruskem romanu 19. stoletja, Sartré govori na nekem

mestu, da so njegove številne drame postale znane po svetu šele potem, ko jih je bila sprejela BBC-mreža v svojo serijo radijskih iger. Tako so čez noč nekdanji tisoči poznavavcev narasli na stotisoče. Kulturno bogastvo narodov je prej ko slej zakopano v knjigah in v njih najboljše ohranjeno. Iz tega pa se vidi, da je krog ljubiteljev resne literature še vedno zelo ozek, kljub velikemu razmahu, o čemer bomo še govorili.

Največje število novosti in ponatisov izide v Sovjetski zvezi, na drugem mestu so Združene države Amerike, dalje Velika Britanija, Indija, Japonska, Zahodna Nemčija in Francija. Vrstni red se približuje gospodarski moči, četudi je zelo težko primerjati številke, ki so rezultat različnih situacij in različnih nacionalnih kriterijev. Ponekod je pojem »knjige« ožji in strožji, ponekod širši. *Relationo* pa so na vrhu tabele majhne, visoko civilizirane evropske države s staro kulturno tradicijo. Na Nizozemskem so leta 1952 tiskali 673 del na milijon prebivavcev.¹ Slede po vrstnem redu Švica, Avstrija in Belgija.

Porast je splošen in zajema tako socialistično SZ kot kapitalistično Ameriko, tako nedavno osvobodeno Indijo kot konservativno Švico. Seveda se knjige močno razlikujejo po opremi in tudi po vsebini. V ZDA so na prvem mestu romani in novele, na katere pride 36 % knjižne proizvodnje (leta 1952). Podobna struktura je v Franciji in v Veliki Britaniji (51 % in 55 %). V Sovjetski zvezi pa je bila v istem letu na prvem mestu politična in ekonomsko socialna literatura z 39 %.² To je v zvezi tudi s sistemom trgovine s knjigo, ki se v teh deželah bistveno razlikuje. Toda kljub temu, da je odstotek leposlovja in po vsej priliki tudi literature za razvedrilo in zabavo (včasih tudi ceneno) na Zahodu večji kot na Vzhodu in da je na Vzhodu več propagandne literature (ki jo je tudi tam včasih zelo težko prodati), je vendarle vsem deželam skupno eno: velik porast šolske knjige, pomožnega učbenika, strokovne knjige — skratka knjige za izobrazbo in za višjo kvalifikacijo, pa čeprav segajo po njej različni ljudje, ki jih prežema tu poslovni duh, tam socialistični entuziazem pa sestavljene silnice osebnega interesa, kulturnega prizadevanja in neke višje družbene zavesti.

Kljub vsemu temu razvoju, ki je ponekod desetkratno (v primerjavi s stanjem pred dvema, tremi desetletji), pa vendarle kupujejo povprečno tudi v razvitih deželah po tri do pet knjig letno (na prebivavca). Nezavzetosti in mlačnosti je tudi v najrazvitejših deželah še vedno mnogo. Kako izkoristiti prosti čas za bolj plodno življenje?

Kakšna sta stanje in razvoj v Jugoslaviji?

Tabela o številu izdanih knjig daje tole podobo:

Leta	Izšlo del (novosti in ponatisov)	Leta	Izšlo del (novosti in ponatisov)
1939	1057	1956	5276
1950	4571	1957	5768
1951	4965	1958	5276
1952	5184	1959	5060
1953	4465	1960	5355
1954	4819	1961	5551
1955	5105		

¹ Podatki: Dumazedier, *Vers une civilisation du loisir?* (str. 179).

² Prav tam.

Ti podatki³ kažejo, da je prišlo do velikega skoka s spremembo družbene ureditve. Nove politične in kulturne sile so pričele uresničevati vrsto širokopoteznih založniških zamisli, za katere некоč ni bilo sredstev ali pa niso ustrezale konservativnemu in reakcionarnemu duhu, ki je bil najvidnejši tudi v kulturnem življenju. Poleg tega so bili tu cilji prevzgoja najširših množic, razmah šolstva in znanstvene dejavnosti, nacionalna afirmacija itd. Da bi pričeli uresničevati te in še mnoge druge cilje, so bile potrebne nove knjige. V makedonskem jeziku, ki ga poprej ni bilo na spisku jezikov, izide zdaj po 200 do 300 knjig letno. Napredek revialnega življenja, zlasti strokovnega, je ogromen. Nova družba se je trudila uresničiti v najkrajšem roku kulturne težnje in stremljenja, za katera некоč ni bilo sredstev in razumevanja ali pa so bila proglašena za »protidržavna«. Poleg tega je bila knjiga v tem času izredno poceni, mnogih artiklov široke potrošnje, ki bi ji konkurirali na trgu, pa je primanjkovalo. To je bila »zlata doba« za knjigo, ko je le-ta imela posebne, izjemne pravice.

Stanje, ki smo ga opisali, ni trajalo dolgo. V letih 1950—1955 se številke še rahlo vzpenjajo, dokler ne dosežejo nivoja, ki je razmeroma trajen. V zadnjih šestih letih izdajamo nekaj nad 5000 knjig letno. Število revij, ki jih je bilo največ leta 1957, ko smo jih imeli 915, pa je celo padlo. Leta 1960 smo jih imeli spet 828, leta 1958 pa 772. Zlasti novi ekonomski sistem, ki se je vse močnejše uveljavljal prav v teh letih, je močno okrnil izjemne pravice knjige. Pa tudi dvig življenjske ravni (mehanizacija gospodinjstva, motorizacija in oskrba trgovin z najrazličnejšimi predmeti široke potrošnje) se je pokazal kot dvorezni meč. Dvignil je kupno moč, ki lajša nabavo knjige, a tudi sprostil najrazličnejše potrebe in želje.

Po gornjih številkah stojimo že desetletje na isti ravni. To bi bilo res, če bi se zadovoljili z absolutnimi številkami in se ne bi ozirali na to, kaj te številke pomenijo. Knjiga in knjiga ni eno in isto. Podrobna analiza bi pokazala pomembne notranje spremembe. Skrivajo se za pročeljem komaj spreminjajoče se številke.

Morda bomo bliže stvarem in notranjim procesom, če si ogledamo še številke o tem, koliko knjig je izhajalo od leta do leta (absolutno število vseh izišlih knjig in brošur):

Leta	Število knjig in brošur	Leta	Število knjig in brošur
1950	29,768.000	1956	26,351.000
1951	28,695.000	1957	26,281.000
1952	24,775.000	1958	25,445.000
1953	21,450.000	1959	26,153.000
1954	21,928.000	1960	26,332.000
1955	22,511.000	1961	33,186.000

Zanimivo je gibanje izdanih knjig v letih 1950—1956. Padeč v letih 1951 do 1953 je posledica prehoda na novi ekonomski sistem. V letih 1954—1956 pa opazamo ponovno dviganje, ki se približa prvim letom. Založbe so se prilagodile potrebam trga, marsikaj nerealnega in umetno izsiljenega je od-

³ Podatke, ki se nanašajo na Jugoslavijo, glej v *Statističkom godišnjaku FNRJ*, vsi letniki.

padlo; uveljavljajo se nove, resnične potrebe, bliže smo življenju. Trenutni padec je vplival na prečiščevanje založniških programov. Založbe so bile prisiljene prilagajevati naklade povpraševanju na trgu. Če upoštevamo še dejstvo, da so se knjige v letih 1950—1956 približno za osemkrat podražile in da so se nakupovalne možnosti za najrazličnejše blago bistveno povečale, potem moremo reči, da pomeni 26 milijonov knjig v letu 1960 mnogo večji uspeh kot 29 milijonov leta 1950.

Če hočemo biti objektivni, pa moramo upoštevati tudi elemente, ki zmanjšujejo knjižni uspeh v letu 1960 v primerjavi z letom 1950. Ti elementi so; povečano število pismenih ljudi, povečanje števila prebivalstva; povečane zaloge, ki jih leta 1950 tako rekoč ni bilo; splošni dvig življenjske in kulturne ravni, porast šolstva in znanstvene dejavnosti.

Zaloge, ki so se vedno bolj kopičile, so vplivale tudi na proizvodnjo revij ter jih omejile na racionalnejšo mero. Naklade in število mesečnikov je padlo, narasle pa so naklade tednikov (magazinov), kar govori za to, da je bil izvršen rahel premik v smeri lažje literature. Narasla je tudi priložnostna periodika in dvomesečne revije. To se nanaša deloma na strokovni tisk, ki se omejuje na najpotrebnejše publiciranje. Ti procesi še zmeraj trajajo, o čemer smo že razpravljali.

V letu 1961 smo natiskali čez 33 milijonov knjig in brošur. To je največja letna proizvodnja v naši zgodovini. Presegli smo najplodnejša leta administrativnega socializma. Porast gre v glavnem v korist šolskih knjig (skoraj 5 in pol milijona).

Ponekod se omejujemo, drugod napredujemo, splošni rezultat je pozitiven. Zamotani razvoj je težko spremljati, ker nam primanjkuje statistik in anket. Toda kljub napredovanju, ki je v letih 1950—1960 usmerjeno predvsem v *kvalitetno* izboljšanje (po nenavadnem *kvantitativnem* skoku takoj po osvoboditvi), nas nekateri pokazatelji o svetovni knjižni proizvodnji opozarjajo, da na tem območju zaostajamo za našim civilizacijskim poletom. Smo pod svetovnimi povprečji, o čemer smo že govorili. Strokovna in splošna kulturna bogatitev, ki je izražena tudi v knjigah, ni tako nagla kot rast objektov materialne kulture. Pri tem je seveda res, da je pri nas odstotek odvečnih knjig razmeroma zelo majhen. Tudi literatura za razvedrilo zavzema v primerjavi z nekaterimi drugimi deželami majhen odstotek, ki narašča šele v zadnjih letih. Na beletristiko odpade samo okrog 25 % vseh publikacij. Vendarle je res tudi to, da je naša knjiga v specifičnem položaju, ki je ovira, da bi se hitreje uveljavila. Omejili se bomo na nekatere najvažnejše faktorje. Pri tem pa se bomo dotaknili predlogov, ki se nanašajo na neke mere, s pomočjo katerih bi v kratkem neposredno izboljšali položaj. Ne gre torej za daljno prihodnost knjige, ko bo le-ta dosegljiva in potrebna vsakomur. To je v zvezi z dolgotrajnim, zamotanim procesom kulturne preobrazbe našega človeka in človeštva. Trenutno je najpomembnejše trajno, trdovratno, počasno napredovanje. Saj skokovitih sprememb, kakršne je prinesla revolucija, ni pričakovati. Zanje tudi nimamo vseh številnih, zelo različnih (materialnih, socialnih in kulturnih, organizacijskih in intelektualnih) pogojev, potrebnih, da bi bil tak skok res plodna naložba in premišljena poteza, ki bi zadevala tudi naše socialne in kulturne pregrade, ne pa samo naše želje in potrebe posameznikov in majhnih skupin.

Preden pa preidemo na vprašanja, s katerimi je povezana prihodnost knjige, se dotaknimo še razvoja in vsebinske strukture naše knjižne proizvodnje, njenih teženj in problematike in pa stanja v Sloveniji.

Na prvem mestu so šolske knjige, ki so zavzemale leta 1961 že okrog 40 % vseh izdanih knjig. Če razčlenimo napredek v letu 1961, vidimo, da smo od novih 7 milijonov knjig tiskali 5 milijonov šolskih knjig za osnovne šole. Se podrobnejša analiza pa pokaže, da odpade precejšen del teh učbenikov na nacionalne manjšine in na knjige v makedonskem jeziku. Knjižna proizvodnja v makedonščini je namreč v letu 1961 narasla za skoraj 100 %. Prav tako je narasla čez 100 % proizvodnja knjig v madžarskem, albanskem, ruskem in rusinskem jeziku. Seveda zadeva ta porast v veliki meri najosnovnejše šolske knjige.

Ta odstotek in razvoj v smeri povečane skrbi za šolsko knjigo je naraven, zlasti za osnovne šole. Druge vrste učbeniki (za srednje, strokovne in visoke šole) napredujejo (v kvantitativnem pogledu) v manjši meri ali pa celo nazadujejo. V prihodnjih letih bo njih število gotovo močno naraslo. Morda je ta zaporednost deloma v zvezi s šolsko reformo?

Na drugem mestu je beletristika (tudi mladinska) s približno 25 % naše knjižne proizvodnje. V zadnjem letu je napredovala celo v manjši meri kot poljudnoznanstvena literatura. Ali ni večji napredek poljudnoznanstvene literature posledica družbeno politične akcije, ki je zajela založbe? Če ne bo tega sicer potrebnega porasta spremljala v tisku, v radiu, v šolah in v bibliotekah ustrezna propaganda za poljudno znanost, je nevarnost, da bo del teh knjig obležal na policah.

Šolske knjige in beletristika obsegajo dve tretjini vseh izdanih knjig ali 65 %. Nadaljnjih 10 %, pride na poljudno znanost, ostalih 25 % pa se razdeli na politično in znanstveno literaturo, uradne publikacije, muzikalije itd.

Diskusije o tem, katere vrste knjiga nam je najbolj potrebna, boleha jo včasih na tem, da hočejo propagatorji te ali one napredovati na škodo »konkurenčnih« skupin. Gre pa seveda za harmoničen razvoj, saj je naš celotni knjižni fond nezadosten. Trenutno najbolj napreduje knjiga za osnovno izobrazbo. Sledil bo po vsej priliki razmah knjige za srednjo, strokovno in višjo izobrazbo. Toda vse to ne bi smelo sčasoma oslabiti razvojnih teženj na drugih področjih.

V zadnjem času mnogo razpravljajo o težji in lažji literaturi. Argumenti za in proti so znani. Mladina na taborjenju in na dopustih da čita le kavbojke in detektivke, kioski da so polni te vrste »literature«. Tudi starejši ljudje da posegajo po njej namesto po resni, kvalitetni knjigi. Svarijo pred zahodnim razvojem, kjer da ljudje zapravljajo svoj vedno daljši prosti čas za manjvredno knjigo. Nekateri celo proglašajo vso literaturo, ki ni na literarni višini, za — »šund«. Izkušnja pa spet opozarja, da ni razvitejše družbe brez lažje literature. Gre samo za njeno estetsko in idejno raven, za jezik in opremo, za njeno vlogo v svetu knjige. Mnogi menijo, da je napak, če prepuščamo te vrste knjigo in brošuro, ki jo čitajo najširši krogi, zakotnim in priložnostnim založbam, ki najmanj pazijo na kvaliteto: predvsem kujejo iz te vrste dejavnosti — denar. V mnogočem imajo kritiki prav. Založniki tožijo, da so komercialno v slabšem položaju, če izdajajo resno literaturo. To je le deloma res, ker je klasika zanesljivo blago, drugačna pa je stvar z nekaterimi novostmi domačih avtorjev. Razširjeno je mišljenje, da »lažja lite-

ratura⁴ izpodriva kvalitetno. Drži pa spet trditev, da mnogi ljudje, ki čitajo te vrste knjige, sicer ne bi segli po težjih, ker nimajo za to potrebne izobrazbe ali pa so preutrujeni; po delu si žele razvedrila in oddiha pri branju, pri katerem bi pozabili na dnevne skrbi. Slišimo tudi mišljenje, da bo tisti, ki bo najprej segel po lahki knjigi, čez čas zbral dovolj poguma in volje za težje delo. Vprašanje je seveda, če bo to zadoščalo, saj je znano, da je pot do razumevanja težjega čtiva dokaj dolga in terja več izobrazbe. Stvari torej niso enostavne. Šola zahoda in tudi vzhoda je zelo poučna in nas lahko obvaruje pred mnogimi napakami.

Tudi s samouki knjigoljubi, ljudskimi talenti, *selfmademeni* itd., ki nam jih včasih starejši ljudje dajejo za primer, ni tako preprosto, kot bi morda mislili v svojem optimizmu. Predvsem je bilo ljudi tega kova nekoč zelo malo, danes pa težimo za tem, da bi ta krog čimbolj razširili. Zahteve so z vsakim dnem večje. Življenje je lažje in ne spodbuja k tisti zagrizenosti kot nekoč. Utopisti, ki so mislili, da bosta izboljšani standard in več prostega časa sama od sebe vzbudila žejo po kulturi in izobrazbi, so naleteli na nepredvidene težave. Stanje naše knjige kaže, da smo šele na začetku dolge poti, ki ima za cilj, da bi v končni fazi izginila razlika med fizičnim in umskim delom, med kulturno razvito, izobraženo in samostojno mislečo osebnostjo in človekom, ki za to nima ne materialnih pogojev ne časa ne volje. Za vse to je potrebnega mnogo prostega časa, prizadevanja, določen življenjski minimum in prizadevanje celotne družbe. Nekateri očitajo Zahodu in Vzhodu, da kljub vsemu napredku in fantastičnim sredstvom, ki jih dajeta za izobrazbo, ne podpirata dovolj razvoja »kritične misli«, ki je bistvena za kulturni razmah, oziroma jo uokvirjata v več ali manj ozke meje. Tudi to je vprašanje, ki postaja ob vedno gostejših mrežah televizije, radia, tiska, magazinov in filmov vse bolj pereče za sodobno človeštvo. Kako bo človek poleg radarja uporabljal tudi kompas?

Osvetlili smo sodobno stanje naše knjige, hkrati pa nanizali nekatere misli, ki kažejo na to, kakšno pestro sliko vprašanj odpira njena najbližja prihodnost.

Kakšno je stanje v Sloveniji? Nekateri mislijo, da je Slovenija obljubljena dežela knjige. Miroslav Vitorović, direktor beograjske »Kulture«, piše: »Slovenija je med prvimi, če ne celo prva na svetu po številu in nakladi knjig sorazmerno na število prebivavstva na svojem jezikovnem področju.«⁴

V Sloveniji izide letno okrog 700 knjig ali okrog 450 knjig na milijon prebivavcev. Po podatkih za leto 1952 pa jih je izšlo na milijon prebivavcev (na žalost imam podatke le za to leto):

na Nizozemskem	673 knjig
v Švici	649 knjig
v Avstriji	558 knjig
v Belgiji	512 knjig itd. ⁵

V velikih državah pa je stanje seveda drugačno, ker je pač vsakemu narodu potrebno toliko in toliko šolskih knjig, strokovnih knjig in drugih potrebnih publikacij, ki jih tiskajo v zelo visoki nakladi.

⁴ »NIN«, 7. oktobra 1962, str. 8.

⁵ Dumazedier, prav tam.

Kakšne pa so naklade, ki so seveda odločilni kriterij? V Sloveniji prideta približno 2 do 2,5 knjige letno na prebivavca. To pa je svetovno povprečje. Večina civiliziranih dežel je visoko nad tem povprečjem. V Jugoslaviji pride na prebivavca 1,5 knjige. Slovenija je torej nad našim povprečjem, a ne v tolikšni meri, da bi se močneje približala najrazvitejšim deželam, kjer pride letno na prebivavca po 5 knjig.

Tako tisto o obljubljeni deželi knjige ne drži. Misel o naši najvišji kulturnosti spada med utvare iz preteklosti; pa tudi takrat je bila močno pretirana.

(Konec prihodnjic)

SREČANJA

NOVELIST SLOBODAN NOVAK

V sodobni hrvatski književnosti pripada prozi gotovo najvažnejše mesto. V njej aktivno delujeta pisatelja starejše generacije Krleža in Kolar; v srednji generaciji pa se vidno odlikujeta elementarni romanopisec Mirko Božić in duhoviti novelist Ranko Marinković. V živahnem valovanju književnosti petdesetih let se bolj in bolj kažejo silhuete mlajše prozne generacije, ki je z željnim pogledom blodila po svetovni literaturi, posebno zahodni.

Najbolj izrazit predstavnik mlajših prozaikov je vsekakor *Slobodan Novak*. Iz najkrajše skice njegovega življenjepisa — rojstvo 1924 v Splitu, otroštvo na Rabu, gimnazija v Splitu in na Reki, partizanstvo, slavistika v Zagrebu — je videti, da med mlajšo generacijo pripada pravzaprav starejšemu rodu, ki je doživel velike spremembe in veliko trpljenja, malo pa življenjske radosti. To je mladost, izpostavljena mnogim preizkušnjam. Novak je pripadnik mladine, ki je imela težko otroštvo zaradi vojne. Nato je bilo potrebno študirati, graditi razrušeno domovino in se pozneje znajti na prepihu idejnih in književnih razpotij.

Vzljubil je književnost; po vojni se oglasi sprva s pesmijo, šele kasneje z novelo. Sploh prevladuje v prvi fazi njegovega književnega dela nagnjenje k liriki. Vidni rezultati teh teženj so zbirke pesmi *Glasnice u oluji* (Zagreb, 1950) in *Iza lukobrana* (Zagreb, 1953), natisnjene skupaj s pesmimi nekaj starejšega Nikole Miličevića in nekaj mlajšega Vladka Pavletića, ki je bolj znan kot kritik.

Prva Novakova zbirka je v glavnem poezija mladega aktivista s tematiko partizanske borbe in delovnih brigad, prepletena z bosenskimi, poljskimi in kitajskimi aktualnimi motivi ter s spomini na otroške tovariše na Reki, ki so padli v borbi proti fašizmu — poezija, ki je pod vplivom socialističnega realizma in ki vedro gleda v prihodnost. Čeprav ne moremo tej liriki svobodnega verza z redkimi rimami odreči iskrenosti, vendar ne moremo spoznati v njej nobene izrazitejša pesniške poteze, ki bi te pesmi vzdigovala nad povprečno poplavo verzov tega obdobja.

V poznejših pesmih je občutiti močnejši osebni odnos in subjektivno emocionalno barvanje doživetih motivov, tako na primerih v ciklu pesmi *Bilješke iz Osviencima*:

novo dobo človeštva, očitno še ni premagal vse težke dediščine preteklih družbenih sistemov.

V tem smislu ni bistvo problema le v vprašanju, kakšne so oblike in vsebina razvoja socializma v najbolj razvitih deželah, temveč tudi v analizi objektivnih predpogojev za nadaljnji razvoj človeške družbe, ki so se precej spremenili z uvedbo jedrske energije v proizvodni proces. S tem so namreč v tem našem prehodnem času nastali v mnogočem drugačni materialni pogoji, ki po novem determinirajo procese družbene preobrazbe, zakaj tudi stara družba, ne samo nova, je dobila v roke nove možnosti za nadaljnji razvoj proizvodjalnih sil, to pa ima tedaj nasledke tudi za ekonomski in družbenopolitični razvoj in postavlja delavsko gibanje in socializem v čisto nov položaj.

Potemtakem gre za zgodovinsko nujnost, čim hitreje premagati posledice stalinistične degeneracije marksizma v razvoju teoretične misli in socialistične prakse. Marksistična filozofija in materialistično-dialektično gledanje na svet bi se morala otresti vseh tistih dogmatskih vezi in pragmatističnih odmikov, ki so ju vezali v dobi stalinizma, prav zdaj v novih pogojih jedrskega časa, ko bi marksistična ideja o brezrazredni družbi in združenem kozmopolisu logično morala biti najzanesljivejši kažipot ne samo k rešitvi iz negotovosti apokaliptičnega tavanja in iz grozeče kataklizme v breznih blokovske brezizhodnosti, temveč tudi filozofsko-poetična vizija, kako prodira človeška civilizacija v neznanе in negotove prostore kozmičnih sozvezdij.

Prevedel F. Šafar

RAZGOVORI

MOŽNOSTI IN OKVIRI

(Konec)

Ivan Bratko

PRIHODNOST KNJIGE

Za daljšo prihodnost je značilno obilje knjig, ki bodo brezplačne. Že danes so v nekaterih deželah knjige za osnovne šole med tistimi predmeti, ki spadajo k nujni javni oskrbi. Vsakdo, kdor bo to želel, bo imel lastno biblioteko in dovolj stanovanjskega prostora za knjige. Razvile se bodo nove grafične tehnike, ki bodo zadostile najrazličnejšim, vedno večjim potrebam. Socialne in zlasti kulturne pregrade in razlike, ki so danes najtežja ovira, bodo postopoma premagane.

Taka je daljna perspektiva knjige. Kdor spremlja civilizacijski in kulturni napredek človeštva, ve, da v normalnih razmerah ni pomembnejše osnove za dvom ali malodušnost. Prepriči jo seveda lahko vojna ali kaka drugačna katastrofa in nazadovanje.

Ta prihodnost pa ni tako blizu, kakor so upali nekateri, ki so se nadejali, da se bodo s samo spremembo družbeno političnega reda spremenile tudi neke socialne in kulturne razmere, duhovna raven, okus, potrebe, navade, možnosti. Na vse to je sprememba družbe in njenih vodilnih družbenih nosilcev vplivala

samo do neke mere. Predvsem so se odprle nove možnosti. Mnogi okviri, v katerih se te možnosti gibljejo, pa so še vedno ostali. Ljudje z nizkimi mesečnimi dohodki nimajo zadostnih pogojev, da bi v večji meri dvignili svoj kulturni nivo in standard, prav tako kakor fant, ki je doma na kmetiji za hlapca in pastirja, ni v šoli v enakem položaju s sošolcem, ki mu je šola edina dolžnost in skrb. Odprl se je dolg in zamotan, domač in svetoven, duhoven in materialen, individualen in družben, slučajen in smotrni proces, ki mu ni konca in ki je vsebina življenja dobršnega dela naše inteligence.

Kdor razmišlja o vsem tem, o nujni perspektivi »kulturne preobrazbe« našega ljudstva, o počasnosti tega razvoja in o tem, kakšne so vedno nove nepredvidene ovire in nasprotni tokovi, kaj lahko podleže pesimističnemu razpoloženju, vsaj za krajši čas. Malo jih je, ki so *a priori* »zadovoljni«. Tu in tam je kdo, ki se širokousti, češ da je vse mogoče, samo hoteti, znati je treba, pri tem pa si maši ušesa in zastira oči. Po izkušnjah, ki nam jih nudi sedemnajstletni razvoj, in v primerjavi z drugimi narodi, se nam odpira nekaj stvarne podobe in perspektive »kulturne preobrazbe«, ki zahteva mnogo skupnih naporov in toliko ustvarjalnega, kritičnega duha in dela, kolikor ga ne zmorejo ena, dve ali tri generacije. Ob primeru knjige je to precej na dlani, mnogo tega lahko osvetlimo s številkami, mnogo z izkušnjami. In v vsem tem je velik napredek.

Zanima, skrbi in privlači nas zlasti bližnja prihodnost knjige. Danes ne prideta niti po 2 knjigi letno na prebivavca. Kaj je potrebno, da jih bo prišlo v naslednjih letih po pet, šest? Kakšne naj bodo? Kako približati knjigo delavcu, mlademu človeku?

Faktorje, ki vplivajo na vse to, bi lahko razdelili v tri skupine:

1. v vzgojno politične;
2. v založniške in avtorske;
3. v materialno finančne.

Ustavimo se najprej pri nekaterih materialno finančnih faktorjih, ne da bi se pri tem ponavljali.

Po vsem svetu tožijo založniki in knjigarnarji, da se knjige slabo prodajajo. Pripovedujejo, da na londonskem Crossing streetu propadajo stare, renomirane knjigarne. Cvete da predvsem cenanim *penguinom*, na Crossing streetu pa so knjigarne z luksuzno opremljenimi, redkimi in dragimi knjigami. V Parizu duhovito pripominjajo, da je francoska kultura kultura šestega pariškega okraja, ker je tam pač dobršen del založb, teatrov, knjigarn in univerz. V Sovjetski zvezi si zastopniki Glavknigotorga belijo glave s tem, kako bi prodali knjige, ki jih dobivajo po ključu. Na zahodu se kupci sklicujejo na previsoke cene, na vzhodu pa na to, da je raznih propagandnih in podobnih knjig preveč.

Jugoslovanski knjižni trg je razdrobljen na več jezikovnih območij in na dve pisavi. Slovenski knjižni trg je eden najmanjših v Evropi (poleg makedonskega, baskovskega, armenskega, albanskega itd.). Splošna tožba je, da so naše knjige predrage. Ker pa je knjiga blago, na katero vplivajo splošni gospodarski faktorji in nespremenljivi elementi cene od papirja do najemnin, moramo iskati glavni izhod predvsem v ekonomskih zakonih samih. In tako smo spet pri nakladah, ki bi bistveno pocenile knjigo, če bi bile višje, in pri vprašanju kreditov za knjižno proizvodnjo.

Kako se gibljejo založniški krediti v FLRJ v zadnjih letih?

Indeks knjižne proizvodnje, ki je znašal leta 1960 sto, je znašal leta 1961 stodvajset. Obratna sredstva pa so v istem razdobju padla na 99.¹

Podobno težnjo opažamo v letih 1961—62. Dne 1. 4. 1961 so znašali krediti za založništvo 14,2 milijarde dinarjev, čez leto dni pa 15,9 milijarde ali (po indeksu) 112, medtem ko je proizvodnja naraščala močnejše.

Frapanten pokazatelj je koeficient obračanja, ki je leta 1961 znašal v založništvu 4,5, v industriji pa 3,5. To je v ostrem nasprotju s karakterjem knjižne proizvodnje in normalne industrijske proizvodnje.² Lenin ali Tolstoj, leksikon ali slovar sta nekajkrat cenejša, če ju tiskamo v visoki nakladi. Seveda pa je za to potreben manjši koeficient obračanja in dolgoročnejši kredit. Pri razmerah, ki pospešujejo naglo obračanje, pa teži založnik, da v svojo škodo in v še večjo škodo kupca tiska knjige v skrajno nizkih nakladah, da mu ne bi predolgo — »ležale«. Mnoge slovarje in klasike tiskajo vsako drugo leto, ker jih navajajo k temu omejena kreditna sredstva.

Podobno sliko o kreditih je pokazala tudi anketa, ki jo je letos organiziral svet za založništvo in novinarstvo pri gospodarski zbornici FSRJ. Anketirali so 50 založb. Njihovi skupni krediti so porasli za 7 %, dejavnost pa za okrog 20 %. Stalni krediti so padli, porasli pa so potrošniški in izredni krediti.

Ugovor, ki ga slišimo iz vrst nekaterih gospodarskih in finančnih krogov zoper večjo prožnost v kreditiranju, je naslednji: Bojimo se, da bi založbe to izkoriščale za neknjižno trgovsko dejavnost in za investicije v nezaložništvo. Ta ugovor je včasih utemeljen, najčesče pa pomeni oviro, zaradi katere se stvari ne premaknejo z mrtve točke. Potrebno je, da si kreditor zagotovi vpogled in kontrolo v take vrste namensko kreditiranje in da uvede sankcije zoper morebitne zlorabe in mahinacije.

Drugi činitelj, ki bi lahko vplival na boljšo prodajo in na večje naklade, so biblioteke. Tu se že povezujejo kulturno politični in materialni faktorji.

Kakšno je pri nas stanje v bibliotekah? Koliko knjig imajo?

Leto:	Znanstvene in strokovne knjižnice (število izvodov)	Solske knjižnice	Ljudske knjižnice
1955	6.120.000	5.095.000	4.930.000
1956	7.450.000	5.530.000	5.840.000
1957	8.320.000	6.055.000	6.450.000
1958	8.850.000	6.592.000	6.780.000
1959	9.858.000	6.852.000	7.097.000
1960	10.664.000	7.315.000	7.460.000
1961	11.360.000	7.722.000	7.969.000

Ti podatki kažejo, da imajo glavne kategorije knjižnic v naši državi skupno 27 milijonov knjig ali nekaj manj kot znaša letna proizvodnja knjig.

Porast je v letih 1955—61 največji pri znanstvenih in strokovnih knjižnicah, kar je naravno spričo naglega gospodarskega strokovnega razvoja.

¹ Podatki po »Informaciji o radu Saveta za novinsku i izdavačku delatnost za period april-jul 1962«.

² Sredstva, naložena v založništvu, so se obračala hitreje kot v industriji. Dobra, kvalitetna knjiga bi se v normalnih okoliščinah prodajala tri do pet let. Res je, da založbe trgujejo tudi z drugim blagom, kar zmanjšuje razliko, vendar je splošni založniški koeficient mnogo previsok.

Prirastek v zadnjih letih znaša približno milijon in pol knjig na leto. Če vzamemo, da znaša izpad starih knjig prav toliko ali še nekaj več, dobimo dobre tri milijone novih knjig na leto v naših knjižnicah ali okrog 10 % naše knjižne proizvodnje.

Če primerjamo stanje v knjižnicah danes s stanjem leta 1955, opazimo močan napredek, ki znaša okrog 60 %.

Če pa primerjamo porast knjižne proizvodnje s porastom knjig v bibliotekah v letu 1961, pa vidimo, da biblioteke v tem letu zaostajajo za založništvom.

Knjižnice v nekaterih najvišje civiliziranih deželah sprejemajo okrog 20 % letne knjižne proizvodnje. Za nas bi bil hitrejši razmah knjižnic še večjega pomena kot za te dežele, ker bi v naših trenutnih okoliščinah po tej poti mnogi najlaže prišli do dobre knjige in zlasti do novosti.

Število knjig v knjižnicah je samo eden izmed pokazateljev, čeprav najbrž najvažnejši. Celotno sliko bi dal še dodatni pregled organizacije, mreže, prometa, knjižničarskih kadrov, poslovanja, družbenega upravljanja, strukture dohodkov, strukture bravcev itd. Toda že ti podatki govore o nenavadnem, konstantnem in smotrnem napredku, ki zgovorno priča o resnični skrbi za knjižnice. Govore pa tudi o nujnosti okrepitve knjižnic, saj znaša njihov knjižni fond skupno 27 milijonov: na prebivavca pride ena knjiga in četrť.

Dotaknili smo se samo dveh materialnih faktorjev, ki bi takoj močno vplivala na položaj naše knjige: izboljšanja sistema kreditiranja (oziroma prilagoditve kreditnega sistema karakterju te vrste blaga) in pojačanja naših knjižnic (oziroma njihovega močnejšega finansiranja, kar zavisi od dotacij in od smotrnega gospodarjenja: izposojevalnina itd.).

Seveda je naivno in ozko misliti, da bi z materialno finančno pomočjo dosegli ves naš namen. Le do neke mere bi napredovali. Okrepili bi most med knjigo in bravcem.³

Preidimo na druge činitelje: na založnike in na pisce.

Najvažnejša naloga založniške strokovne službe je delo z avtorji. Ponekod to opravljajo direktorji, drugod šefi redakcij, ponekod pa tudi oboji. Nagnjenja so različna; navadno je težko, da bi se en sam človek osredotočil na dve, tri tako različne dejavnosti, kot je delo s pisci, knjigotrštvo in komerciala. Nagnjenja enega ali več vodilnih uslužbencev v podjetju dajejo često pečat celotni založniški hiši. Če hoče založba uspevati in napredovati, se morajo te vodilne službe ujeti, ujemati in stalno koordinirati delo, pa naj bo njihova notranja delitev dela (skladno s sposobnostmi in z nagnjenji) taka ali drugačna. V vsakem primeru gre za strokovne službe, ki jim je družbeno upravljanje z založniškimi sveti predvsem družbeni usmerjevalec in javni sodelavec, ki skuša predvsem pomagati in usklajati s cilji družbe in ustanovitelja v okviru možnosti založb.

Delo z avtorji je zamotano in zahteva mnogo tankočutnosti, posluha, spodbude. Tu se pač rojevajo »velike založniške zamisli«; lahko pa se tudi zamuja,jo,

³ V Sloveniji, kjer je trg najmanjši (razen makedonskega in manjšin), pa bi to vplivalo dvakratno. V našem tisku slišimo često neopravičene glasove o tem, da bodo odslej kupovali samo še srbohrvaške in angleške knjige, češ da so jim slovenske predrage. Res pa je: ni vedno ravno »najlepše« biti pripadnik majhnega naroda. Prav tako pa ne gre tega pretiravati in se na to izgovarjati.

pokopljejo, pokvarijo, če ni sreče in spretne roke. Založniki radi tožijo, da se morajo otepati slabih avtorjev, z dobrimi pa da imajo težave. Seveda spada iskanje dobrih, kvalitetnih avtorjev med glavne založniške posle. Bili so primeri, da so se nekatere založbe »kar počez« bale novih rokopisov, saj so jih deloma silile k temu njihove komercialne službe, ki so se šibile pod bremenom velikih zalog. Ni malo primerov, da založbe ne morejo uresničiti svojih navedi in zamisli ali pa delajo to z veliko zamudo, ker so avtorji, prevajavci, uredniki in uredniki (izven založbe) preobremenjeni drugod, bolni, premalo zainteresirani za določen posel, preveč pedantni, da bi že dokončano delo dali iz rok in podobno. Včasih je založnik brez moči, včasih pa lahko posreduje z uspehom.

Založnik naj bi bil pobudnik mojstru peresa, mlademu avtorju, raziskovavcu, umetniku. Pomagal bi mu uskladiti njegovo delo in določeno atmosfero, ki prihaja do izraza na trgu, kolikor je seveda to mogoče. Nam še vedno primanjkuje »bestsellerjev«. Nismo proučili okusa publike v svetu in doma. Pisati res popularno znanstveno je velika spretnost in izjemna sposobnost. (V nekaterih deželah se je uveljavil »literary agent«, ki pomaga založbam pri delu s pisci. Deloma se njegov komercialni, tržni in honorarni posel že prepleta tudi z opravitki, ki so na višji ravni, kot je n.pr. premagovanje raznih avtorjevih težav pri pisanju itd.)

Dragoceno je sodelovanje založb z mladimi pišočimi ljudmi, z mladimi znanstveniki, pisatelji, umetniki, strokovnimi delavci. Založbe včasih to omejujejo, zlasti kadar ne morejo prodati že izdanih del mladih piscev. Potrebno je posvetiti več pozornosti publiki, bravcu, spretnosti pisanja, a ohraniti nivo.

Pomembno je delo založniških specialistov z avtorji za izboljšanje rokopisov tako v jezikovnem kot tudi vsebinskem pogledu. Nekatere naše založbe so v tem delu že na zavidljivi višini. Druge pa se spet uspešneje trudijo na poprej obravnavanem poprišču, ki bi ga lahko imenovali »nastajanje založniškega programa«.

Založbe skrbijo za strokovno kvalifikacijo knjigotržcev, saj je dobršen del knjigotržne mreže v njihovih rokah. Uspešno premagujejo ostanke »cehovske aristokratske mentalitete«, ki podcenjuje in zavrača žepno in broširano knjigo. Integracija v založništvo ima perspektivo zlasti v vsedrjavni koprodukciji sorodnih založb (šolske knjige, znanstvene, mladinske itd.) in deloma v fuzijah, kjer so za to nekampanjski, stvarni razlogi, zlasti pri majhnih, nespecializiranih založbah.

»Vzgojno politični činitelji« pri razvoju knjige so: politični mehanizem delovnega ljudstva, šola, tisk, radio, televizija, založniški svet in ne nazadnje naše gospodarstvo s svojimi vedno večjimi potrebami po kvalificiranih kadrih in po neprestanem usposabljanju na delovnem mestu. Družbeno politični, gospodarski in kulturni smoter in pogoj za razmah socialistične družbe je ustvarjalna, kritična, moralno politično, strokovno in kulturno razvita osebnost. Med temeljnimi pripomočki take socialistične preobrazbe je knjiga. Ni dvoma, da so rezultati, ki so bili doseženi v svetu knjige, uspeh prav teh faktorjev. Ustvarjali so možnosti za napredek ter neposredno ali posredno vplivali nanj.

Nič se ne da doseči brez združenih prizadevanj vseh činiteljev, ki smo jih obravnavali, in brez prizadevanj vsakega posebej.